

Gyallay Domokos:

A FÖLD ÉS NÉP KAPCSOLATA A SZÉKELYFÖLDÖN

TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK

A magyar tudományos kutatás a székelység iránt régóta nagy figyelmet tanúsít. Áll ez különösen a szellemi tudományokra nézve.

A történelem könyvtárnyi munkában foglalkozott a székelység viharos évszázadaival, sok oldalról vitatta meg az eredet és település kérdéseit. Méltatta a jogrendszer eredeti vonásait, az önkormányzat kiváló intézményeit, a művelődéstörténet értékes emlékeit. A kutatások eredményei a magyar közfelfogásra is hatással vannak. Azok az irányzatok, amelyek a keleti kapcsolatok nagy fontosságát hangoztatják, a hun–székely rokonság révén akarják a magyarság történelmi szereplését mind időben, mind területben kiszélesíteni.

A székely nyelvi sajátosságok a magyar nyelvtudomány bölcső-kora óta nagy figyelemben részesülnek, s vitás kérdésekben nemegyszer perdöntő anyagul szolgálnak.

A székelység tárgyi és szellemi néprajza szintén tüzetes kutatások tárgya. Kriza vadrózsái s ezek közt a székely népballadák legkiválóbb költőinkre gyakoroltak hatást, önmagukban pedig a magyar nemzeti művelődés nagy értékű kincsei. Ugyanezt mondhatjuk a székely hagyományokból kibányászott dallamkincsről, azzal a hozzáadással, hogy ezek hódító erejükkel messze túlhaladtak a nemzeti korlátokon. De a székely hagyományokban fennmaradt népművészet is hatékony tényezője a magyar művelődésnek. Eredeti színeit, formáit nemcsak a szaktudósok méltányolják, de a magasabb rendű képzőművészet és iparművészet egyaránt táplálkozik gazdag anyagából.

Ezek a példák kedvező képet nyújtanak arról, hogy a magyar tudomány milyen élénk, sokoldalú és mélyreható érdeklődést tanúsított a székely nép iránt.

Közel sem fejtett ki hasonló munkásságot a *székely föld* kutatásában és ismertetésében. Áll ez kiváltképpen arra az időre, amelyet a székelység egységes kormányzat alatt – unióban – töltött a többi magyarsággal.

A geológia ugyan sok apró részletkérdést feldolgozott, de nem keresett és nem nyújtott a Székelyföldről olyan összefoglaló képet, amely jelentősebb gazdasági kezdeményezésekre ösztönzést és alapot szolgáltatott volna. Ezen a téren kivételt jelentenek az ásványvizek, amelyeknek nagy értékét a tudomány a köztudatba be tudta vinni. De hát az egyéb ásványi kincsek, természeti adományok? Nemcsak az ipar, de a mezőgazdaság sem kapott alapvető irányítást a földtani kutatásoktól. Pedig akár a földművelés és állattenyésztés, akár az erdőgazdálkodás fejlesztése céljából mennyire elkelt volna a talaj összetételének mélyrehatóbb ismerete! A vegyészeti megállapítások feltáró munkája, a földrajzi tényezők bővebb, alaposabb méltatása bizonyosan hozzájárult volna ahhoz, hogy a Székelyföld és az anyaország között a közlekedési hálózat helyesebb elvek szerint épüljön ki, és ne következzen az a mérhetetlen nemzeti kár, hogy a Székelyföld a vasúti fővonal előnyeiből is kikapcsolódott.

A gyakorlati tudományok tehát korántsem érdeklődtek kellő mértékben a székelység iránt, pedig ezek feladata lett volna a gazdasági élet alapjainak kijelölése. A székelységről sok szép és megtisztelő megállapítás hangzott el mások számára, de a székelység előmenetelére a kelleténél jóval kevesebb szava volt a magyar tudománynak.

A nemzeti egység idején a politikával sem igen volt szerencséje a székelységnek. A kiegyezés után megindult alkotmányos korban a székelység kiválóbb szellemei a szabadságharc dicső helyi hagyományainak hatása alatt a közjogi ellenzék zászlója alá álltak ahelyett, hogy legalább átmenetileg főfigyelmüket szülőföldjük sajátos szükségleteinek képviselőjére fordították volna. Az államvezetés akkori irányzata pedig nem ismerte fel

a székely önkormányzat megszűnése következtében támadt feladatokat. Az ellenzéki szellem korlátozása céljából méltatlan szerepet juttatott a székelységnek, amikor a választókerületeket fővárosi pénzeszsákoknak dobta oda zsákmányul, akik kortesalamizsnáikkal a székely nép közéleti erkölcsét fájdalmas mértékben megrontották.

A székely önkormányzat megtartó erőivel párhuzamosan hanyatlott a gazdasági rendszer is, amely a *közbirtok* révén az ősi röghöz kötötte a székelyt. E kötelék elszakadozása következtében megindult a székelység elszóródása a világ minden tája felé. Először Románia városai csábították magukhoz a talajukat vesztett székely tömegeket, majd amikor itt a túlságosan nagynak vélt bevándorlást korlátozták, Amerika felé kezdett rajzani a székely népfölösleg. Osztozott magyar testvéreinek sorsában, akik ugyanekkor százezerszámra hagyták ott az Alföld és Dunántúl megkeseredett kenyerét. S ezeknek helyébe ugyancsak százezerszámra költözött be a honfoglaló magyarok megszentelt útján, a Kárpátok szorosain Galícia, Lengyelország és Oroszország jobb életlehetőségeket kereső zsidósága.

A székelység romlását végre észrevette néhány fajaért aggódó ember. Röpiratok, könyvek jelentek meg, amelyek kimutatták, hogy például 1880 és 1900 közt elmúlt húsz esztendő alatt csupán Románia ötvenezer székelyt olvasztott magába.

Ezek a lelkes székelyek fölrázták a székely társadalmat, s a művelődési, gazdasági és társadalmi szervezetek megmozdításával sikerült elérniök, hogy a székelység 1902 nyarán Tusnádfürdőn nagygyűlésre sereglett össze, s széles körre terjedő számvetés során nézett szembe romlásának okaival. A tusnádi nagygyűlés tárgysorozata az őstermelési, ipari, kereskedelmi, közművelődési és közegészségügyi meg kivándorlásügyi szakosztályokban tiszteletre méltó tárgyismerettel s bátor nyíltsággal tárta föl a székelység égető sebeit. A leszúrt határozati javaslatok kitűnő alapot kínáltak a nemzetmentő kormányzati tevékenységnek. El is kezdődött némi munka, néhány telepen megindult az új székely honfoglalás, a Székely Kirendeltség is dolgozni kezdett Marosvásárhelyen. A kezdet nehézségeivel s a tu-

domány által meg nem világított útvesztőkön küszködve bizonyos eredményeket megvalósított. Ezek az eredmények a még mostohábbá vált helyzetben, a román elnyomás alatt is tényezői tudtak lenni a székelység megmaradásának. Hogy csak egy dologra hivatkozzunk: a székely nép, mint jobb idők hagyatékát, a román világban is szeretettel tenyésztette azokat az állatfajtákat, amelyeket a Székely Kirendeltség honosított meg egyes vidékeken.

A román uralom ama törekvése, hogy a magyarságot kiforgassa testi, lelki javaiból, a Székelyföldön nyilatkozott meg a legádázabb mohósággal. A vármegyék magyar szórványait kész zsákmánynak tekintették, amelyek – amint Goga költői szárnyalással kifejezte – nagyobb erőfeszítések nélkül fognak eltűnni a románság olvasztókemencéjében. A Székelyföld kemény falat volt, azt minden eszközzel törni, zúzni, morzsolni igyekeztek. A falusi népet négy-ötszörös adóval, a városi polgárságot százszoros adókkal igyekeztek egyénileg tönkretenni. A községi s egyházi közvagytonokat, amelyeket az önkormányzat idejének szorgalma, takarékosága a közterhek csökkentésére gyűjtött össze, elkobozták, állami vagyonnak minősítették vagy magáncélokra fordították, s így a közvagyon viselte közteher is az egyesek vállára szakadt. A közigazgatás ezer módját találta a néperő fogyasztásának. Új és fölösleges állami iskolák, görögkeleti templomok, laktanyák építése, a hivatalok részére folyó fuvarozás a szükséges gazdasági munkától tervszerűen elvonta a székely munkaerőt. S talán mindennél nagyobb, mert kiszámíthatatlan terhet jelentett a hatóságok romlottsága, amely nemzeti jelszavak leplében tömte a csendőröktől a miniszterekig mindenki zsebét a székelység keserves verejtékének gyümölcseivel.

Az elkobzott vagy a vágatási terhekkal elzárt erdőkből vándorbotot vágott a székely, s miután a Kárpátokban már nem állták útját a bevándorlási tilalmak, sereggestül dobta erejét a fölkapaszzkodott főváros meg a rablógazdálkodás morzsáit kínáló bányavállalatok, petróleumtelepek szolgálatára. Ezeken a helyeken kevésbé volt szem előtt, mint falujában, s keserves megalkuvások árán legalább kenyerét meg tudta szerezni.

Örökre szóló nemzeti erőforrása lesz a székelységnek, hogy e nyomás alatt nem roppant össze, sőt a védekező harc mellett az építőmunkára is gondolni tudott.

Magárahagyatottságában figyelme befelé, a maga világa felé fordult, s ha már egyéb javai lejtőre jutottak, legalább lelkét igyekezett kimenteni a szennyes áradatból.

Az a lélek, amely a tusnádi nagygyűlésen szabad hazában meghirdette az élethez való jogot, az elnyomatás terhe alatt is dolgozni kezdett. A sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum köré tudósok csoportosultak, s nyári szabadidejüket a Székelyföld gazdasági lehetőségeinek, ásványi kincseinek tanulmányozására fordították.

Erről a munkáról tesz tanúságot a Székely Nemzeti Múzeum hatalmas kötete (1929), amely Orbán Balázs Székelyföld leírásának megbecsülhetetlen értékű kötetei után (1868) először nyújt összefoglaló tájékoztatót a székelység anyagi és szellemi állapotáról. Egy másik székely írócsoport az anyaországot akarta a Székelyföld sorsáról tájékoztatni, mikor R. Kiss István *A nemes székely nemzet képe* címmel szerkesztett háromkötetes kiadványában (Debrecen, 1939) álneveken őszinte, tárgyilagos képet igyekezett festeni a székely nép múltjáról és jelenéről.

Bár az újabb egyesülés vágya és reménye sohasem halt ki a székelységből, mégis föl akart készülni arra az eshetőségre is, hogy a román uralom alatt kell kivívnia önkormányzatát. A gondviselés megmentette attól a küzdelemtől, amely egy feneketlenül kapzsi, szavaiban megbízhatatlan, tetteiben alattomos uralom alatt fogyatta volna életerőit. Visszakapta történelmi hivatását: megint keleti őrségévé vált a magyarságnak, legfontosabb szegletkövévé a magyar haza épületének.

Hogyan tud leghatékonyabban megfelelni hivatásának? Az új egyesülésnek mindenesetre az lesz legfőbb feladata, hogy *a székelységnek otthont teremtsen a maga szülőföldjén*. A tudományos kutatásnak ezeket a lehetőségeket kell sürgősen földerítenie. Számba kell vennie a népi erőket és ezeknek a földhöz való kapcsolatát: a mezőgazdasági, ipari termelés föltételeit.

Mi ez alkalommal nem térhetünk ki minden foglalkozási ágra. Szólni akarunk a székelység népi mozgalmairól, s ennek kapcsán érinteni akarjuk azokat a fejleményeket, *amelyek a nép és a föld kapcsolatát, s így a mezőgazdaság eltartó erejét a múltban megrontották.* Az ipari termelés és az értelmiségi pályákon való útkeresés vonala is a mezőgazdasági helyzet rendezéséből alakulhat ki helyes irányban.

MEKKORA A MAI SZÉKELYSÉG LÉLEKSZÁMA?

A magyar népszámlálások nem tettek különbséget a magyarság és a székelység között, s így a magyar köztudat kevésbé ismeri a székelység népszerű adatait. Az anyaországban minden népi ruhában járó erdélyi magyart székelynek tekintenek. Ez az általánosítás nemcsak néprajzi, de egyéb tekintetben is zavart kelt. A székelységet nemcsak a történelmi fejlődés, de a mai feladatok nézőpontjából is meg kell különböztetnünk a vármegyei falvak magyar népétől. A jövő más követelményeket szab az egy tömbben lakó székelység, mint a nyelvszigetekre, szórványokra töredezett vármegyei magyarság elé.

A népességi adatok tárgyalásánál elsősorban a történelmi Székelyföldet vizsgáljuk meg, de a megközelítő pontosság céljából a székelység által benépesített szomszédos területeket is bevonjuk számvetésünkbe. Történelmi Székelyföldön a negyvennyolc előtt kialakult székely jogrendszerben élő területet értjük, amely a következő öt székre oszlik: Marosszék, Udvarhelyszék, Háromszék, Csikszék, Aranyosszék. Ezeknek határai hosszú évszázadokkal ezelőtt kialakultak, s ma, a vármegyei beosztás keretében is megkülönböztető egységeket alkotnak.

A falvak számában összeolvadások és elkülönülések révén nem támadt számottevő változás. A történelmi Székelyföldön 426-ra rúg a községek száma.

Az 1930-as román népszámlálás a legutóbbi forrás, amelyet ez idő szerint, 1941-es magyar népszámlálási adataink közlése előtt, a székelység lélekszámának megállapítására felhasználtunk. Óvatossággal kell ezt tennünk, mert a román népszámlá-

lás a kínálkozó lehetőségeket szívesen alkalmazta a székelység számának és jelentőségének csökkentésére. Ellenőrzésül nemcsak az 1910-es magyar népszámlálás eredményeit használhatjuk föl, hanem azokat a kimutatásokat is, amelyekben az erdélyi magyar egyházak lélekszámukról évről évre beszámoltak. Mindezek egybevetéséből megállapítható, hogy fölfelé kikerekített számok szerint az öt székely székben a magyar uralom visszatérését megelőző években 559 ezerre rúgott a lakosság száma. Ez azonban nem mind magyar anyanyelvű. A székely kérdések kitűnő ismerőjének, Barabás Endrének a számításai szerint 1930-ban magyar anyanyelvű volt összesen 466 ezer, vagyis a történelmi Székelyföld népességének 85%-a. Ugyanekkor ezen a területen a románok száma 14%-ra, a németek és egyéb népeké 1%-ra rúgott.

A történelmi Székelyfölddel szomszédos területeken, Brassó, Nagy-Küküllő-, Kis-Küküllő-, Torda-Aranyos és Kolozs vármegye szélein 71 községben 58 ezer székely él. Vagyis az Erdélyben élő összes székelység számát 524 ezerre tehetjük. De Erdélyen kívül is nagyszámú székely él, különösen a régi Románia területén, valamint Budapesten és más magyar városokban. Nem vétünk tehát a tudományos igazság ellen, ha az egész székelység lélekszámát kerekén 600 ezer főre becsüljük.

Olyan szám ez, amely feljogosít a reménységre, hogy a székelység győzelmesen veheti fel a küzdelmet Erdély más népeivel.

De a népességi mozgalmak kevésbé kedvező tüneteivel is számot kell vetnünk. A székelység szaporodása nem mindenütt mutat kedvező képet, az összegezésekből nem jön ki a reménységet fokozó eredmény. Szemléltetésképpen vessünk pillantást az 1910-es népszámlálás adataira, amelyek az előző tíz esztendő átlagát tüntetik fel.

Az egész Magyarország szaporodási arányszáma 15% volt, vagyis az előző tíz év folyamán minden 100 ember után 15 főnyi szaporulat keletkezett. Erdélyben kisebb, vagyis 13%-os a szaporodás. Ám ennél is kisebb, mindössze 8%-os szaporodást tüntetnek föl a székelységről szóló adatok.

Az 1941-es népszámlálás adatai a Székelyföldön is a vármegyekeretekhez alkalmazkodnak, ezek pedig nem nyújtanak a

székelysége szorító helyzetképet. De mert az előző időkhöz képest javulást mutatnak, s ebből a javulásból mégiscsak a székelysége esik a nagyobb rész, az 1941-es népszámlálás előzetes közleményei nyomán ideiktatjuk, hogy az utolsó évtizedben 9,2%-ra emelkedett a főként székelyek lakta vármegyék szaporodási arányszáma ugyanakkor, amikor a megnagyobbodott Magyarország arányszáma csak 7,4% volt. Öröndetes, hogy a legnagyobb arányszámot 1941-ben a legmagyarabb Udvarhely vármegye tünteti föl: 12%-ban.

Öröndetes tünet az is, hogy a székely városok lélekszáma szintén fölfelé halad. Sepsiszentgyörgynek 1910-ben 8665, 1941-ben 14 376, Székelyudvarhelynek 1910-ben 10 244, 1941-ben 11 915, Csikszeredának 1910-ben 4914, 1941-ben 6920, Marosvásárhelynek 1910-ben 25 517, 1941-ben 44 896 lakosa volt.

A székelység szaporodása bizonyára sokkal jobb is lehetne, ha egy föltűnő körülmény nem terelné kedvezőtlen irányba.

Az országban a nők többltszáma a háborús vérveszteségek következtében jóval magasabb, mint az 1910-es népszámlálás alkalmával volt. A megnagyobbodott Magyarországon (a délvidéki adatok nélkül) 1028 nő jut 1000 férfira.

A Székelyföldön ellentétes képet mutat a férfiak és nők arányszáma. 1941-es népszámlálás szerint Csikban 1000 férfira 944 nő, Háromszéken 989, Udvarhelyszéken 955, Maros-Tordában 1004 nő esik.

Ennek a feltűnő jelenségnek a magyarázatát alig kereshetjük élettani okokban. Sokkal elfogadhatóbb az a magyarázat, hogy a népszámlálás, amikor a jelen levő lakosságot kutatta, a székely nők tekintélyes számát nem találta odahaza. A kevesebb nő tehát szomorú gazdasági állapotra figyelmeztet: a székely lányoknak szolgálatba kell vándorolniok, s közülük igen sokan elkallódnak, egészségüket veszítik, nem tudnak családayakká válni. Ennél kézzelfoghatóbb bizonyítékot aligha találnánk arra nézve, hogy a gazdasági helyzet milyen döntő hatást gyakorol a népességi mozgalmakra.

Bár a Székelyföld népszaporodása, népsűrűsége általánoságban nem felel meg a kívánatos mértéknek, viszonylag túl

nagy a föld eltartó lehetőségeihez képest. A székely népélet régóta több embert termel, mint amennyi az adott gazdasági viszonyok között a maga történelmi földjén boldogulhatna. A régi századokban a harcok emésztették fel a székely népfölösleget. A székely katonanép volt, a negyvennyolcas időkig elsősorban vérrel rótt le nemzeti adóját. De nemcsak a maga államkötelékében hullatta véréit és vesztette életét, hanem a jó kereset reményében szívesen állt idegen érdekek szolgálatába is.

Az az idő, amit a múlt század második felében és a mostani század első évtizedeiben Magyarországgal egy kormányzat alatt töltött, olyan szervezeti és gazdasági átalakulásokat hozott, amelyek minden eddiginél nagyobb tömegeket indítottak vándorútra az ősi rögről.

Ez a folyamat kevésbé ismeretes a magyar köztudat előtt, márpedig hosszú időre ez döntötte el a székelység sorsát. *A székelykérdés újabb rendezését csak a magyar unióban töltött idők fejleményeinek ismeretében lehet elkezdni.*

A román uralom alatt töltött évtizedek során fokozott mértékben jelentkeztek a nép és a föld ellentétei, ám a bajok gyökerét mélyebb rétegekben kell keresni.

Miért hanyatlott le a magyar kormányzat idején a Székelyföld megtartó és lekötő ereje, miért növekedett meg az elvándorlásra kényszerült népfölösleg nagysága? Erre a székelység világháború előtti évtizedeiből meríthetünk felvilágosítást.

A SZÉKELYFÖLD JELLEMZŐ VONÁSAI

A Hargita a székelyek szent hegye. Benne él kicsinynek, nagy-nak a tudatában, ott szerepel a mesékben, népdalokban, az írók műveiben. Tűzhányó hegy volt valaha, ma is élnek s kifelé is megnyilatkoznak őserői. Rokon a székely nép egyéniségével, kívül üde színekben pompázik, belsejéből titkos erők áradnak a felszínre: a tűzhányó hegyek utójelenségei!

De a Hargita gazdasági tekintetben is uralkodó tényezője a Székelyföldnek. A vizeket ő indítja útra, a talaj minőségét tűzhányó központjaiból hamuval, lágával százezer évek előtt ő hatá-

rozta meg, az éghajlatot szeleivel ő kormányozza. Azt a sok apró hegységet, völgyet, medencét, fennsíkot, amelyekre az idő foga szabdalta a Székelyföldet, ő tartja együvé lábából csontosodott gerincével és bordázatával. Teste nem kopár és félelmetes, hanem hatalmas erdőknek, illatos füveknek öltözetében ékeskedik. Nyúlványai, mint sokujjú kezek, áldással teljesen ereszkednek alá az Erdélyi-medence mélyebb, egyenletesebb szintjei felé.

A Hargita a székelység nemtője! Feje északon a Kelemen-havasok vánkósán nyugszik, köntösének redőzete délen és nyugaton az Erdélyi-medence szintjéig hullámszik alá, keleten karjával a Kárpátok vonulatához fogódzik, és a Marost északra, az Oltot délre téríti. Délkeleten lábát a Tusnádi-szoroson át támasztja a Kárpátok vonalának.

A Maros és Olt felső folyásánál három medence kialakításában vesz részt. A Gyergyói-, a Felcsiki- és Alcsiki-medencékben fekszik Csikszék. Délen a Hargita nyúlványai és a Kárpátok vonulata gyönyörű medencében Háromszéket határolják. A Hargita nyugati oldalán a Vargyas, a két Homoród mentét, tovább a Nagy- és Kis-Küküllő felső folyását s ezek mellékfolyóinak keskeny völgyeit foglalja együvé Udvarhelyszék. A Nyárád terén, a Maros kiszélesedő völgyén, majd ezen is átlépve a Mezőség területére, Marosszék veszi körül a Székelyföld legjelentősebb városát, Marosvásárhelyt.

Mind történelmi kialakulásban, mind területben a Hargitától s így a Székelyföld törzsétől a Maros és Aranyos folyók szögletében külön áll Aranyosszék.

Jellemző földrajzi vonása a Székelyföldnek, hogy a Nyárád kivételével jelentősebb vizeinek csak felső és középső folyásai vesznek részt területi kialakulásában. Igazi hegyvidék, amelynek kisszabású medencék, mélyebb folyóvölgyek adnak némi szelídséget.

Miért nem választott az első megszálláskor termékenyebb földet a székelység? – elégedetlenkednek a kései utódok. Mennyivel jobb földön laknak odább, nyugatra mind a szászok, mind a románok!

A székelység kétségtelenül első foglalo volt ezen a területen, ám a megszállást nem saját tetszése, hanem az a kötelesség je-

lölte ki, amelyet az uralkodók megbízásából be kellett töltenie. Harcban elő- és utóvéd-szolgálatot kellett teljesítenie, megszállás idején a határon kellett őrködni. A mai Székelyföld a honfoglalás óta keleti határőrvidéke volt a magyar birodalomnak, a székelységet tehát erre a földre utalta nemzeti hivatása.

Ám ez a föld gazdasági tekintetben is megfelelt a honfoglaló székely nép szükségleteinek. A székely is pásztorkodó nép volt, elsősorban szarvasmarhát s lovat tartott. Erre a célra pedig nagyon alkalmasak voltak a hegyes, erdős vidék tisztásai, a folyóvölgyek kövér legelői és kaszálói. Az állattartás egyéb feltételei: a jó víz és a só bőven kínálkoztak a nyájak számára, téli szállások, karámok építésére ugyancsak bőven volt fa. A jó ló hozzártartozott a székely nép katonai szerepéhez, ökreiből kivételes alkalmakkor az uralkodónak is juttatott adóképpen.

A nép szaporodása és a nyugati művelődés terjedése később a földművelésre vezette a székelyt. A folyók völgyében tervszerűen irtotta az erdőt, kezdetleges ekével művelni kezdte a földet. Ezek az irtásföldek a munka jogán magántulajdonokká váltak. A későbbi évszázadokban is joga volt a székelynek, hogy fejszéjével földet hódítson el magának a közbirtokból. A székely falu határnevei őrzik az egykori erdők emlékét: Szilas, Nyír, Gyertyános, Füzes helynevek ma szántóföldek és kaszálók helyét jelölik.

A közbirtok győzte a csorbázást. Jutott is, maradt is. Ha a falu határának közbirtoktестei: legelők és erdők felosztásra kerültek is, ott volt a hatalmas tartalék a magasabb fennsíkokon és hegyeken: a Hargita és Keleti-Kárpátok havasaiban. A Hargita tűzhányó hamuja csodás bőséggel nevelte az erdőt és a selymes, virágos, illatos legelőket. Lent a völgyekben földműveléssel a székely kielégíthette serény munkakedvét, próbálkozhatott a gabonatermesztéssel. A csekély eredmény nem volt végzetes megélhetésére, mert eredeti, ősi foglalkozását, az állattenyésztést biztosították a havasok.

Nemzeti tekintetben óriási jelentősége volt a birtok eme természetadta megosztásának.

A közbirtok talpraállította azt is, aki magánbirtokával elbukott, az erdő anyagot adott faragott áruk készítésére, otthoni

építkezésekre, károk pótlására. A borjút, csikót, aminek beszerzésére az elesett székely is valahogyan módot talált, a közlegető minden költség és gond nélkül fölnevelte.

A székely a közbirtokrendszer virágzása idején is elment keresetre, életének nagy részét talán távol töltötte, de a közbirtokhoz való jog s az abból folyó lehetőségek a szülőföldjére hívták vissza, s az ősi rőghöz kötötték.

A székely népi egység, a faji és társadalmi együvé tartozás akkor kezdett végzetesen megbomlani, amikor a székely közbirtokot is kikezdték a szabadelvű gazdasági rendszer áramlatai. Időben ez a folyamat a múlt század utolsó évtizedeiben indult el, s a világháborúig tombolt legkártékonyabban. Az az önzés, amely jogos volt a folyóvölgyek, faluhatárok magántulajdonba vételénél, a közösség tulajdonára is mind mohóbban terjesztette ki harácsoló, osztozó kedvét. A folyamatot siettette az a körülmény is, hogy utak, vasutak építése révén a közhasznok értéke rohamosan növekedett, s így azok mögé, akik ősi jogok alapján akarták egyéni érdekeiket a köz rovására kielégíteni, az üzleti ravaszság zsákmányleső hadai is felvonultak. Ezeknek a romboló tényezőknek az összejátszásával indult meg a roham a székely közbirtok rendszerének felbontására. A székely történelem megtartó intézményeinek bukása után így kezdődött meg a magán- és közbirtokon nyugvó gazdasági rendszer elsorvadása.

A székely magánbirtok már nagyon régen is átesett egy súlyos válságon. Az 1562-es fölkelés után a megtorló hatalom, János Zsigmond fejedelem és a fölkelésben részt nem vevő lófők és primorok egyetértése jobbágyságba taszította a közszékelység nagy részét. Így előbb fejedelmi, majd adományozás révén magánkézbe került és nagybirtokká alakult a kisemberek ősi öröksége.

A múlt század utolsó két évtizedében ellenkező folyamat indult meg: a hatalmas közbirtokok feloszlására nyújtott módot a törvény. A közbirtokokban való részesedés arányát a falu határában levő birtok nagysága szabta meg. A törvény (1880) módot adott arra, hogy a száz holdat kitevő rész a közbirtokból kiszakítható legyen. Ennek a törvénynek a becsüle-

tes végrehajtása még nem járt volna végzetes következményekkel. De a kapzsiság ezt a rést a közbirtok romlására használta ki. Élelmes, hozzáértő emberek a tudatlan néptől összevásárolták az arányjogokat, s mikor elérték vagy túlhaladták a száz holdat, kihatották és magántulajdonba vették a megfelelő területet.

Félrevezetéseken és becsapásokon alapuló piszkos üzérkedés indult meg ilyenformán a székely közbirtok szétszedésére. A kezdeményezők többnyire csak eszközök voltak a fakereskedők kezében, akik a százholdas részesedéseket még nagyobb egységekbe foglalták össze, hogy fűrészgyár felállítására megfelelő anyagot találjanak. Ez a folyamat lázas mohósággal sepegte le a gyönyörű székely erdőket. A székely legfőbb erdei napszámot vagy fuvarbért kapott az idegenek hasznából, s azt, mint aránylag könnyű keresetet, nagy dínom-dánomokon pazarolta el.

Ahol az ebek harmincadján a közvagyon elúszott, ott a rövid mámor után kezdődött a szörnyű ébredés: a szegény székely vehette kezébe a vándorbotot, a közbirtokban való részesedésnek megszűnésével utolsó gyökérszála is kiszakadt az ősi rögökből. Ezekben az évtizedekben töltötte meg Romániát a gyökere vesztett székelység, s mikor ott megszokallták beözönlését, még messzibb és útvesztőbb tájak felé kelt útra vérei köréből.

A közbirtok felosztása a nyugati országokban is megtörtént, és pedig nem kevesebb mohósággal és gondatlansággal, mint a Székelyföldön. Máshol azonban a fejlett gazdasági élet, ipar és kereskedelem azonnal felszívta a rögötől elszakadt néptömegeket. A Székelyföldön azonban erről szó sem lehetett, az erdők letarolásával űzött rablógazdálkodás csak kis körben, a helyi munkásoknak, fuvarosoknak adott rövidre szabott életlehetőségeket.

Most, amikor az új egyesülés a székelykérdés rendezését a magyar kormányzat sürgős feladatává teszi, a népfelesleg lekötésére alig lehet az ipart és kereskedelmet számba venni, mert ezek a legfejletlenebb állapotban vannak a Székelyföldön. Hosszú időbe fog telni, amíg az ipar és kereskedelem fontos tényezői lesznek a székely népmozgalmaknak.

Ellenben azonnal hozzá lehet kezdeni a *föld és nép viszonyának* olyan értelmű rendezéséhez, amely jobb és szélesebb körű élethelehetőségeket nyújt a néptömegek számára. Az út nyitva áll: helyre kell hozni mindazt a tévedést, amit a múlt elhibázott.

A Székelyföld kitűnő terep az állattenyésztésre, tehát arra kell elsősorban berendezkedni. Ez nem azt jelenti, hogy a földműveléssel fel kell hagyni, hiszen a folyóvölgyek lapályai, a lankák és dombok megérdemlik a szántóvető munkáját. Marosszék önellátó, a többi széknek is kiváló termékei vannak, ám a terület túlnyomó része, a Hargita fennsíkjai, nyúlványai, a falvak határainak magasabb tájai az állattenyésztésre nyújtanak kitűnő lehetőségeket.

De az állattenyésztésre való berendezkedés szükségessé teszi a közbirtok s ezekre támaszkodó legelők helyzetének felülvizsgálását.

A magyar uralom alatt megindult rablógazdálkodást tovább fokozta a románok tervszerű gonoszsággal folytatott gazdasági ostroma a székely nép ellen. A romok azonban még ma is olyan értékeket őriznek, amelyekből újra fel lehet építeni a Székelyföld állattenyésztését, s miután ez elsősorban szervező, szabályozó munka, leggyorsabban felhasználható a székely nép élet-színvonalának emelésére és a káros népmozgalmak megakadályozására. Vaj- és sajtgyárak, gyapjúszüretek, makkoltató hizlálás, maradék erdők helyes kihasználása a magasabb tájakon s a bevált termények (búza, lencse, lóhere) szorgalmazása a völgyekben a siralmas szemtermelés helyett: ezek azok az alapok, amelyeken a Székelyföld helyes gazdasági felépítése megkezdődhetik. A népességi politikát ezeken az alapokon lehet helyes irányba terelni.